

KÜLTÜR AKTARIMI VE MEKÂN: YUNUS EMRE MEZARLARI*

Cultural Transmssion and Space: Tombs of Yunus Emre

Dr. Hilal ERDOĞAN AKSU**

ÖZ

Kültürel bellek toplumların nesilden nesile aktarımı sağlanan belleğini ifade eder. Kültür aktarımının sağlanabilmesi için pek çok etken söz konusudur. Bu etkenlerin en önemlilerinden biri mekândır. Özellikle belli bir mekâna bağlı olarak gelişme gösteren kültürel üretimler için mekân, hem kültüre ev sahipliği yapması hem de aktarımın gerçekleşmesi için uygun ortamı sağlaması nedeniyle önemli bir yeredir. Bu çalışmada Yunus Emre'ye ait olduğuna inanılan mezar yerlerinin Yunus Emre kültürel belleğinin kuşaktan kuşağa aktarımındaki yeri sorgulanmıştır. Yunus Emre (1240/41-1320/21) Türk kültürünün edebiyat, sanat, tarih ve müzik gibi pek çok alanına nüfuz etmiş önemli bir şahsiyettir. Yaşadığı kabul edilen 13. yüzyıldan itibaren ilim âleminde gündeme geldiği 20. yüzyıla kadar hakkındaki menkıbe ve şiirleriyle kısıtlı bir şekilde yazılı kaynaklarda, yaygın bir şekilde de sözlü kültür ortamında var olmuştur. 20. yüzyıldan günümüze kadar da pek çok akademik çalışmaya konu edilmiştir. Yunus Emre'nin mezarının nerede olduğu konusu Yunus Emre çalışmalarının cevapsız kalan alanlarından biridir. Türkiye'de Yunus Emre'ye ait olduğuna inanılan 13 mezar yeri mevcuttur: Afyon (Sandıklı), Aksaray (Ortaköy ilçesinde Tapdık köyü ve Reşadiye köyünde), Bursa (Yıldırım), Eskişehir (Mihalıççık), Erzurum (Palandöken), Isparta (Keçiborlu, Gönen ve Güneykent), Karaman (Merkez), Konya (Doğanhisar), Manisa (Kula) ve Ordu (Ünye). Bu mezar yerlerinin Yunus Emre'ye ait olduğuna o yerin halkı tarafından inanılmaktadır. Mezar yerlerinin sahiplenilmesi çoğu zaman bu iller arasında tartışmalara neden olmaktadır. Bu yazıda yaklaşık bir asırdır tartışılmalara fakat cevapsız kalan "Yunus Emre'nin gerçek mezarı nerededir?" sorusu bir kenara bırakılarak "Yunus Emre'ye ait olduğuna inanılan bu mezar yerlerinin kültür aktarımındaki yeri nedir?" sorusu gündeme getirilmektedir. Öncelikle 2017-2019 yılları arasında Yunus Emre mezarlarında gerçekleştirilen alan çalışmasına bağlı olarak mekânların güncel durumu ve kültürel üretimleri hakkında bilgi verilmiştir. Alan çalışmasından elde edilen veriler doğrultusunda Yunus Emre'ye ait kültürel belleğin bu mekânlarda nasıl yaşatıldığı ve bu mezarların kültür aktarımındaki rolünün ne olduğu sorgulanmıştır. Buna göre Yunus Emre mezarlarında kültür aktarımının anlatı, ritüel ve mekân boyutunda gerçekleştiği görülmüştür. Yunus Emre'nin yaygın bir şekilde sözlü kültürün anlatı ortamlarında varlığını sürdürmesi özel belleğin kendini korumak için mekâna ihtiyaç duymasına neden olmaktadır. Mezar isnat etme şeklinde ortaya çıkan mekânların birer hafıza mekânı olarak işlev gördüğü, anlatı ve ritüellerin oluşmasına uygun ortamı sağladığı tespit edilmiştir. Her mekânın coğrafi konumu ve şartlarına uygun olarak kendine özgü yarattığı anlatıları, ziyaret ritüelleri ve anma günlerindeki uygulamalarıyla Yunus Emre'ye ait kültürel belleği yaşatma ve kuşaktan kuşağa aktarma işlevini yerine getirdiği görülmektedir. Yunus Emre'nin yazılı kültürdeki üretimleri yazı ile korunmakta iken sözlü kültürdeki üretimleri de kendisine isnat edilen ve halk tarafından sahiplenilen mezar yerlerinde korunmakta, yaşatılmakta ve aktarılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Yunus Emre, kültür aktarımı, kültürel bellek, mekân, anlatı, ritüel.

ABSTRACT

Cultural memory refers to the memory of societies that are passed down from generation to generation. There are many factors for ensuring cultural transmission. One of the most important of these factors is space. Space has significance, especially for cultural productions that have been developed depending on a specific space, by hosting the culture and providing a suitable space for cultural transmission. This study investigates the place of tomb sites, believed to belong to Yunus Emre, in terms of transmission of cultural memory related to him from generation to generation. Yunus Emre (1240/41-1320/21) is a significant person who influenced many Turkish culture areas, such as literature, art, history, and music. From the 13th century, which is accepted as the century in which he lived, until the 20th century when his name came to the fore in the world of

* Bu makale, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalında yürütülen "Çok Mekânlılık Bağlamında Yunus Emre Mezarları" adlı doktora tezinden üretilmiştir. Bu tez çalışması Gazi Üniversitesi BAP birimi tarafından desteklenmiştir. Proje Kodu: 52/2017-06

Geliş tarihi: 06 Ekim 2021 - Kabul tarihi: 30 Kasım 2021

Erdoğan Aksu, Hilal. "Kültür Aktarımı ve Mekân: Yunus Emre Mezarları" *Milli Folklor* 132 (Kış 2021): 32-50

** Sakarya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Halk Bilimi Ana Bilim Dalı, Sakarya/Türkiye, herdogan@sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0496-6825.

science, he existed in a limited way in written sources with his legends and poems and widely in the oral cultural environment. He has been the subject of many academic studies since the 20th century. Yunus Emre's tomb is one of the unanswered areas among the studies focusing on him. There are 13 tomb sites believed to belong to Yunus Emre in Turkey. These are as follows: Afyon (Sandıklı), Aksaray (Tapdık village and Reşadiye village in Ortaköy district), Bursa (Yıldırım), Eskişehir (Mihaliççık), Erzurum (Palandöken), Isparta (Keçiborlu, Gönen and Güneykent), Karaman (Center), Konya (Doğanhisar), Manisa (Kula) and Ordu (Ünye). Each of these tombs is believed to belong to Yunus Emre by the local people in each of these places. The ownership of tomb sites often leads to controversy among these cities. In this article, the unanswered question, discussed for nearly one hundred years, "Where is Yunus Emre's real tomb?" is put aside, and the question "What is the role of these burial sites that are believed to belong to Yunus Emre in cultural transmission?" is raised. First of all, depending on the fieldwork carried out at Yunus Emre's tombs in 2017-2019, information is presented about the current status of the burial sites and their cultural productions. In line with the data obtained from the field study, how the cultural memory of Yunus Emre is kept alive in these places and the role of these tombs in the transfer of culture have been discussed. Accordingly, it is seen that the cultural transmission in Yunus Emre's tombs took place in the dimensions of narrative, ritual and space. The widespread existence of Yunus Emre in narrative environments of oral culture causes verbal memory to need a space to protect itself. It is determined that the places that appear in the form of attribution of tombs function as memory spaces and provide the appropriate environment for forming narratives and rituals. It is seen that each place fulfils the function of keeping the cultural memory of Yunus Emre alive and transmitting it from generation to generation, with its unique narratives, visiting rituals and practices on commemoration days in accordance with its geographical location and conditions. While Yunus Emre's production in written culture is protected by writing, its production in oral culture is also preserved, kept alive and transmitted in the tomb sites attributed to him and owned by the people.

Keywords

Yunus Emre, cultural transmission, cultural memory, space, narrative, ritual.

Giriş

Türk kültür ve edebiyat tarihinde, araştırmacılar tarafından hayatı, eserleri ve mezar yeri gibi pek çok konu hakkında görüş birliği sağlanamayan birçok tarihî ve menkıbevi şahsiyet vardır ki; bu isimlerden biri de Yunus Emre'dir. Yunus Emre, M. Fuad Köprülü'nün 1913 yılında *Türk Yurdu* dergisinde yayımlanan iki makalesiyle¹ ilim âlemine bir diğer deyişle yazılı kültüre tanıtıldığından bugüne akademik dünyada üzerine çokça yazılan, söz söylenen ve tartışılan isimlerden biri olmuştur. Birçok araştırmacı tarafından pek çok çalışmaya konu edilen Yunus Emre, farklı tartışma odaklarında karşımıza çıkmıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın deyişiyle "O, hüviyeti kolayca nüfus kâğıdına sığmayanlardandır." (2000: 135). *Divan ve Risaletü'n-Nushıyye* isimli eserlerin yazarı olması konusunda hemfikir olunan Yunus Emre'nin mezar yeri üzerine ise pek çok farklı görüş mevcuttur.² Dünden bugüne Yunus Emre çalışmalarının değişmez sorusu "Yunus Emre'nin gerçek mezarı nerededir?" olmuştur. Bu yaklaşım, her araştırmacının iddialarını dayandığı farklı bilgi ve belgeler ışığında "gerçek mezar" kabul ettiği yerlerin olmasına ve buna bağlı olarak tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Yunus Emre üzerine yapılan akademik çalışmaların büyük bir çoğunluğu da Yunus Emre'nin mezar yerinin nerede olduğu üzerine yoğunlaşmaktadır. Yunus Emre'ye ait bir mezar yeri olması gerektiği ve bu mezar yerinin neresi olduğu konusundaki tartışma ve iddialar Yunus Emre'nin tarihî kişilik olması kabulünden doğmaktadır. O'nun Türkiye ve Azerbaycan'da pek çok mezar yeri bulunmaktadır. Edebiyat tarihçiliği bakış açısından bakıldığında bu mezarlardan sadece biri gerçek diğerleri ise ya uydurma ya da makamdır. Öte yandan Yunus Emre'ye ait bir mezarın bulunduğu iddia edilen her mekânda Yunus Emre'nin orada medfun olduğuna inanılmaktadır. Halk bilimi disiplini açısından bakıldığında halk tarafından Yunus Emre mezarı olarak kabul edilen, etrafında anlatı ve

ritüeller oluşan, anma günü etkinlikleriyle hemşehrilik duygusu pekiştirilen her mekân bir Yunus Emre bağlamı oluşturmaktadır. Yunus Emre çalışmalarında hangi mezarın gerçek mezar olduğu konusundaki yaklaşık bir asırdır süren sonuç vermez tartışmaların yerine Yunus Emre'nin mezarı olduğuna inanılan yerlerdeki kültürel üretim söz konusu edilmelidir. Yunus Emre, ölümünden 700 yıl sonra dahi hafızalarda yer edinmiş nadir isimlerdendir. Yunus Emre'nin bu kadar yıl sonra halk hafızasında korunup gelecek kuşaklara aktarılmasında mekânın önemi büyüktür. Yunus Emre'ye ait mezar yerlerinin kültür ve mekân ilişkisi açısından nerede durduğu, mekânın bir kültür aktarım aracı olarak kullanılması ve mekânlardaki kültürel üretimlerle Yunus Emre belleğinin nasıl yaşatılıp nesilden nesile aktarıldığı bu makalenin konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada Yunus Emre'nin mezarı olduğu tespit edilen yerlerde 2017-2019 yılları arasında yapılan alan çalışmasının sonuçları mekân ve kültürel bellek ilişkisinde yorumlanması amaçlanmaktadır.

“Halk hafızası denen şeyi” inceleyen Lord Raglan, yazılı kayıtlara dayanmayan bir olayın ne kadar süreyle hatırlanabileceği üzerine bir çalışma yapar ve ulaştığı sonuç en fazla 150 yıldır. Bu sınıra, büyükbabaları ve onların babalarının bildikleri üzerine yaptığı bir incelemeyle ulaşan Raglan'a göre yazılı olmayan bir bellek, belleğin sahibinin ölümünden yüz yıl sonra unutulmaktadır. Yaşlı kişilerin, kendilerini etkileyen olayları çocuklarına aktardıklarını ancak, çocukların kendilerinde bir etki bırakmayan bu olayları hatırlamadıklarını belirtir. Ona göre “topluluğun geleneği olmamış şeyler, ikinci nesilde yok olmaktadır.” (2014:187). Bu durumda, Yunus Emre'den bahseden kaynakların onun ölümünden yaklaşık 150 yıl sonrasına tarihlenmesi ve onun günümüz belleğinde halâ varlığını devam ettiriyor olması, Yunus Emre'nin bir gelenek oluşturduğunu gösterir. Yunus Emre şiirleriyle, anlatılarıyla (menkıbe, memorat), mezar yerleriyle bir gelenek oluşturması sayesinde halk belleğinde yer edinmiştir. Bir diğer deyişle Yunus Emre'yle ilgili bilgiyi içeren bellek, kuşaktan kuşağa aktarımı sağlandığı için geleneğe dönüşüp kültürel bir bellek oluşturmuştur.

Bir gelenek/bellek aktarım aracı olan hatırlama eyleminin çeşitli şekillerde gerçekleşmesi mümkündür. Kültürün korunması, yaşatılması ve aktarılmasında gerekli olan hatırlama eylemi, “anlatı, mekân ve ritüel” etrafında gerçekleşmektedir. Bunlardan özellikle “mekân hatıralarımızın korunması için, kolektif düşüncenin oluşması ve temsili için en uygun koşulları sağlar” (Özaloğlu, 2017: 13). Sağladığı uygun koşullar, anlatı ve ritüel ikilisine temel oluşturacak ilişkiler ağını kurması yönüyle önemlidir. Çünkü anlatı ve ritüel, mekânın sunduğu imkânlar çerçevesinde mekânla özdeşleşmiş durumdadır. Kısacası, mekân tek başına bir bellek aktarım aracı olarak işlev görmesinin yanında belleğin anlatı ve ritüel yoluyla aktarımı için de gerekli koşulları sağlar. Anlatı ve ritüel, bellek ve mekân arasındaki ilişkiyi kuran ağları oluşturmaktadırlar.

Mekânın kültür aktarımındaki rolü, bellek ve mekân arasındaki ilişkiden yola çıkılarak açıklanmalıdır. Mekân, insanın sadece yaşamını sürdürdüğü yer olmanın ötesinde, toplumsal ilişkiler ağını kurduğu, geliştirdiği ve devam ettirdiği bir alandır. Bu ilişkiler ağının kurulması mekâna bağlı bir kimlik, bellek ve aidiyet duygusunun gelişmesini beraberinde getirmektedir. Bunlardan bellek, bir “yer”de gerçekleşiyor olmasının yanında belleğin oluşması, korunması ve geleceğe aktarılması konusunda mekânla doğrudan ilişkili bir konumdadır. Halbwachs, mekânsal çerçevede gelişmeyen hiçbir kolektif hafıza bulunmayacağı zaman ve mekânının hafızanın çerçevelerini oluşturduğunu belirtir (2017:153). Bu çerçevelerden mekân, hatıranın gerçekleştiği yer olması nedeniyle hatırlamanın gerçekleşmesi için ön koşullardan biridir. Geçmişimizin bizi çevreleyen fiziksel ortam tarafından bilfiil korunduğunu belirten Halbwachs, bir hatıra kategorisi-

nin ortaya çıkması için “dikkatimizin uzama, kendi uzamımıza- bizim kapladığımız sıkça kat ettiğimiz, her zaman erişimimiz olan ve her halükârda, hayal gücümüzün ya da düşüncemizin her an tekrar inşa edebileceği uzama-yöneltilmeliyiz” (2017:154) ifadeleriyle bellek ve mekân ilişkisinin önemini vurgulamaktadır. Gaston Bachelard’a göre de (2013) mekânsız bir anı ve hatırlama mümkün değildir. Bu ilişkiye bağlı olarak belleğin devamı hatırlanmasına, hatırlamanın olması da mekâna bağlıdır. Dolayısıyla da mekân olmadan belleğin korunması, aktarılması ve yaşatılması mümkün görünmemektedir.

Pierre Nora için mekân, hafızanın mayalandığı yerdir (2006: 12). Nora’ya göre, “insanların iradesiyle ya da zamanın işleyişiyle herhangi bir topluluğun ortak hafıza malına ait simgesel öge haline getirdiği maddi ya da fikri düzendeki her anlamlı birim.” hafıza mekânıdır (2006: 171). Nora bu tanımda mekânı lokasyon anlamının yanında hafızaya ait herhangi bir simgesel birim olarak görmektedir. Yani hafıza mekânı, hafızanın korunduğu, ihtiyaç duyulduğunda da hatırlama eyleminin gerçekleşmesini sağlayan bir simgesel ögedir. Nora’nın “hafıza mekânı” kavramından yola çıkarak Yunus Emre’ye ait mezar yeri, türbe, külliye oluşumları da Yunus Emre’ye ait hafızanın simgeleştiği yerler olduğu için birer hafıza mekânı olarak değerlendirilmelidir. Halk, Yunus Emre’ye ait hafızasını mekânlaştırmak suretiyle korumaya çalışmakta, böylece hafıza mekânları oluşturmaktadır.

Halk biliminin ürün odaklı bakış açısının süreç içinde yetersiz kaldığı ürünün bağlamı olmadan sürekliliğinin mümkün olmadığı geçen yüzyıllarda ortaya konulmuştur. Bu bağlamı oluşturan etmenlerin başında da şüphesiz mekân gelmektedir. “Mekânını kaybeden ve icra edilmeyen eski kültürler yok olmaya başladı.” (Oğuz, 2007: 32) düşüncesinden hareketle kültür ve mekân arasındaki ilişki okunabilir. Buna göre kültürel belleğin oluşturulup korunduğu ve gelecek nesillere aktarımının yapıldığı mekânların ortadan kalkması, kültürün icra edilmesinin önüne geçerek buna bağlı kültürel belleğin de zamanla kaybolmasına sebep olmaktadır. UNESCO’nun kültür koruma yaklaşımlarına³ göre kültürün devamı için kültürel mekânın da korunması önemlidir. Çünkü kültürel sürdürülebilirlik için koruma, saklama ve aktarım görevinde mekânın önemi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Bu bağlamda Yunus Emre’ye ait kültürel belleğin yaşatıldığı mekânların güncel durumuna ve mekânlarda yaşatılan kültürel üretimlere ilişkin bilgilere alan araştırmasındaki mülakat ve kısmi katımlı gözlemlere dayanılarak aşağıda yer verilmiştir:

Afyon (Sandıklı)

27-31 Temmuz 2018 tarihlerinde bölgede yapılan alan çalışmasında Sandıklı ilçesinin eski adı Çayköy olan Yunus Emre Mahallesi mezarlığında halkın Yunus Emre’ye atfettiği bir mezar tarafımızca görülmüştür. Aynı Mahallede bu mezara yaklaşık 500 metre uzaklıkta Tapduk Emre’ye ait olduğu iddia edilen bir mezar da bulunmaktadır.

Fotoğraf 1. Sandıklı’daki Yunus Emre mezarı

Her iki mezar da benzer bir mimariye sahip olup yanları açık, üzeri kubbeli bir yapıdadır ve sarıklı mezar taşları vardır. Yöre halkı ve mezarın gerçekte Sandıklı'da olduğunu savunan araştırmacılar Lami'i Çelebi'nin *Nefahatü'l-Üns Tercümesi*'nde "iki çayın birleştiği yerin kurbunda yatur" (Karakuş, 2011: 85) ifadesine dayanak olarak mezarın Çanlı ve Sel çaylarının arasında kalmasını delil gösterirler ve Yunus Emre'nin mezarının Sandıklı'da olduğunu savunurlar. Ayrıca Şeyh Hamza'nın 1752'de yazdığı "Çay köyüdür iki dere arası/Yunus Emre'dir anın aşınası/Ger sorarsan Tapdik Emre/O'dur hocalar hocası" (Karakuş, 2011: 85) dizelerine ve Tapduk Emre'nin Yunus Emre'ye yakın yerde mezarının bulunmasına dayanarak bu mezarı sahiplenmektedirler. Her iki mezar yeri için de bir çevre düzenlemesi veya külliye oluşumundan bahsedilemez. Yunus Emre'ye ait mezar, etrafı küçük bir alanla çevrili şekilde Mahalle mezarlığında bulunurken, Tapduk Emre'nin mezarı sokak arasında bir türbede bulunmaktadır. Yunus Emre ve Tapduk Emre hakkında memoratlar ve bilindik menkıbeler halk arasında anlatılmaktadır.

2. Aksaray (Ortaköy ilçesi Tapdik köyü)

Yunus Emre'ye ait mezar yerlerinden bahseden kaynaklarda Aksaray ve Kırşehir illeriyle ilgili bazı rivayetler mevcuttur. Kaynaklar incelenip karşılaştırıldığında bu iki yerle ilgili rivayetlerin birbirinin aynı olduğu ve aynı yeri işaret ettiği anlaşılmaktadır. Mezar, konum itibarıyla Aksaray-Kırşehir sınırında olması nedeniyle hem Aksaray halkı hem de Kırşehir halkı tarafından sahiplenilmiştir. Aksaray'da bulunan iki Yunus Emre mezarından bahsedilebilir: Biri Tapdik köyünde Tapduk Emre'nin mezarı yanındaki mezar, diğeri de "Ziyarettepe" adlı mevkide bulunan mezardır.

Alan çalışması neticesinde Tapdik köyündeki mezarın Ortaköy ilçesine bağlı Tapdik köyündeki Tapdik Cami avlusunda bulunduğu tespit edilmiştir. Burada Tapduk Emre'ye, Yunus Emre'ye ve Tapduk Emre'nin müritlerine ait olduğu belirtilen mezarlar bulunmaktadır. Avluda bulunan sofrta taşında Tapduk Emre ve müritlerinin yemek yediklerine, Tapduk Emre'ye ait olduğu söylenen ve camide hâlâ muhafaza edilen tokmakla şifa dağıtıldığına inanılmaktadır. Yöre halkı Tapduk Emre'yi "Tapdik Baba" olarak anmaktadır. İnsanlar buraya gerçekleşmesini istedikleri bir dilek için gelmekte ve sofrta taşında kurban kesip dağıtmaktadırlar. Yöre halkı tarafından, Yunus Emre'nin bir zamanlar dergâh olduğu belirtilen cami avlusuna caminin eteklerinde kurulu olduğu ormanlık tepeden odun taşıdığı, Mevlana'nın Tapduk Emre'yi ziyarete geldiğinde Yunus'un dağdaki dut ağacından dut topladığına dair anlatılar mevcuttur.

Fotoğraf 2. Tapdik Köyü Camii avlusunda sağda Yunus Emre ve ileride parmaklıklı alanda Tapduk Emre mezarları

3. Aksaray (Ortaköy ilçesi Reşadiye köyü Ziyarettepe)

13-16 Eylül 2018 tarihlerinde gerçekleştirilen araştırma neticesinde Ziyarettepe’de bulunan Yunus Emre mezarının Aksaray’ın Ortaköy ilçesine bağlı Sarıkaraman kasabası Reşadiye köyü sınırları içinde kaldığı tespit edilmiştir. Sarıkaraman kasabasına birkaç km uzaklıkta olan Ziyarettepe denilen epeyce yüksek bir yerde bulunan Yunus Emre mezarından Tapdık köyü ve Hacı Bektaş’ın görüldüğü bölge halkı tarafından belirtilmektedir. Yunus Emre’nin buğday istemek için Hacı Bektaş’a gitmesiyle ilgili menkıbeye uygunluğu nedeniyle bu mezarın Hacı Bektaş’a ve Tapdık köyündeki Tapduk Emre’ye yakın olması halkın Yunus’u burada sahiplenmesindeki delilini oluşturmaktadır. Yanları açık ve üstü kapalı bir kubbenin altında Yunus Emre’nin mezarı bulunmaktadır. Ayrıca bu tepeye Sevgi Dağı ismi verildiği, Aksaray ve Kırşehir illeri tarafından ortak yaptırıldığı alanın bazı yerlerine yerleştirilmiş taşlardaki yazılardan anlaşılmaktadır. Tepe ağaçlarla donatılmış, bir çevre düzenlemesiyle külliye hâline getirilmeye çalışılmıştır. Alanda bir cami, adak kesim yerleri, etkinlikler için bir tribün ve ziyaretçilerin dinlenebilmesi için kamelyalar bulunmaktadır. Burada her yıl eylül ayının farklı tarihlerinde Aksaray ve Kırşehir illeri sırayla Yunus Emre’yi anma etkinlikleri düzenlenmektedir. Tepeden aşağıya inildiğinde düzlük bir alanda Yunus Emre Çilehanesi isimli bir yapı yer almaktadır. Tek kattan oluşan bu yapıda Yunus Emre’nin yaşadığına ve inzivaya çekildiğine inanılmaktadır. Çilehanenin içi otantik bir şekilde döşenmiş ve ziyarete açıktır. Bu mezar yerinin bir rüya sonucu keşfedildiği, mezarın şimdiki yerine önceki yerinde yaşanan toprak kaymaları sonucu taşındığına dair anlatılar, Yunus Emre hakkında memoratlar ve bilindik menkıbeler anlatılmaktadır. Mezar etrafında duanın kabul olması için adak adama ve yağmur duası gibi ritüeller gerçekleştirilmektedir.

Fotoğraf 3. Ziyarettepe’deki Yunus Emre mezarı

4. Bursa (Yıldırım)

19-23 Nisan 2018 tarihlerindeki çalışmada Bursa’nın merkez ilçesi olan Yıldırım’ın Karamazak Mahallesinde kendini çevreleyen üç apartmanın boşluğunda bulunduğu tespit edilen mezarın girişinde “Âşık Yunus Türbesi” levhası bulunmaktadır. Az sayıdaki ziyaretçi ve Mahalle sakinlerinin görüşlerinden hareketle Bursa halkının burayı Yunus Emre’den ziyade Âşık Yunus’un mezarı olarak sahiplendikleri söylenebilir. Ayrıca türbenin Bursa’nın merkezinde bulunmasına rağmen sakin bir sokaktaki üç apartmanın boşluğunda sıkışık bir mekânda kalması nedeniyle halkın bu mezardan haberdar olmadığı dolayısıyla da bir kültür üretimi olmadığı görülmüştür.

Fotoğraf 4. Bursa'daki Aşık Yunus, Yunus Emre ve Tapduk Emre mezarları

5. Eskişehir (Mihalıççık)

Yunus Emre'den bahseden en eski yazılı kaynaklara "Sivrihisar yakınlarındaki Sarıköy'de" diye kaydedilen mezar yeri, araştırmacılar tarafından Eskişehir'in Sivrihisar kazasındaki Sarıköy olarak yorumlanmıştır. Değişen ilçe sınırları ve yer isimleri ile bu yer şimdi Eskişehir'in Mihalıççık ilçesine bağlı Yunus Emre Mahallesinde bulunmaktadır. Söz konusu mezar yeri Ankara-Eskişehir tren hattında olmasına bağlı olarak yaşanan bazı olağanüstü olaylar ve Yunus'un bazı kişilerin rüyalarına girmesi nedeniyle 6 Mayıs 1949 tarihinde ve 1970 yılında iki kez yer değiştirmiştir. Her yer değişiminden sonra eski mezar yeri aynı şekliyle muhafaza edildiğinden mekânda en eskisinden en yenisine üç mezar yeri mevcuttur. Bir külliye olan mekânda içinde eski devirlere ait birkaç eşyanın ve Yunus'un mezarının Eskişehir'de olduğunu kaydeden evrakların sergilendiği küçük bir kültür evi ve cami, gelenleri ağırlamak üzere kıl çadırdan bir kafeterya bulunmaktadır. Yunus Emre Mahallesinin bitişiğinde bulunan külliye, ağaçlık bir alanda bulunmakta ve etrafta ziyaretçiler için dinlenme alanı olarak kamelyalar yer almaktadır. Yunus Emre'nin ilk mezar yerinden ikinci mezar yerine giden yol üzerinde bir çeşme de mevcuttur. Ziyaretçiler bu çeşmenin suyunu kutsal kabul edip içmekte ve yanlarında götürmektedirler. 6 Mayıs 1949 tarihinde ilk mezar yerinin taşınması esnasında bölgeye insan akını yaşandığı ve yöre halkının gelenleri ağırladığı anlatılmaktadır. O günden bugüne devam ettirilerek bir gelenek hâlini alan bu etkinlik, Yunus Emre Anma Günü olarak her yıl 6 Mayıs'ta düzenlenmektedir. Bölge halkı ve bölge dışından pek çok insanın katılımıyla gerçekleşen bu etkinlikte protokolün yaptığı konuşmalar, söylenen ilahiler, okunan mevlit ve katılımcılara ikram edilen Yunus Aşı ile Yunus Emre anılmaktadır. 6 Mayıs'ın aynı zamanda Hıdırellez olması nedeniyle etkinliğe gelenler hem Yunus Emre'yi anmakta hem de Külliye etrafındaki ormanlık alanda piknik yapmaktadır. Yunus Emre mezarında ilk mezar yerinden başlayarak üçüncü mezar yerine doğru ziyaret sırası takip edilmesi ve bugün sadece yük taşımacılığı yapan trenlerin mezar yanından geçerken düdükleleriyle Yunus Emre'yi selamlaması bir gelenek olmuştur. Burada Yunus Emre'ye ait yaygın menkıbelerin yanında mezar yerinin değişimi sırasında yaşanan olağanüstü olaylarla ilgili pek çok anlatı bulunmaktadır.

Fotoğraf 4. Eskişehir’de Yunus Emre’nin ilk mezar yeri

Fotoğraf 5. Eskişehir’de Yunus Emre’nin ikinci mezar yeri

Fotoğraf 6. Eskişehir’de Yunus Emre’nin anıt mezarı

6. Erzurum (Palandöken)

Alan araştırmasında Erzurum'un Palandöken ilçesinin Tuzcu köyü mezarlığında yöre halkının Yunus Emre ve Tapduk Emre'ye ait olduğuna inandığı iki mezar yeri tespit edilmiştir.

Fotoğraf 7. Erzurum'daki Yunus Emre ve Tapduk Emre mezarlarının iç görünümü

Yunus Emre ve Tapduk Emre'nin isimlerinin yazılı olduğu mezar taşlarında Yunus Emre ve Tapduk Emre'nin ölüm tarihlerinin aynı yazıldığı görülmüştür. Köy halkının inancına göre bu iki şahsiyet aynı zamanda ölmüş ve yan yana gömülmüşlerdir. Yunus Emre'nin mezar taşının Tapduk Emre'ye doğru eğilmiş olması ise Yunus Emre'nin hocasına olan saygısı olarak yorumlanmaktadır. Köy halkı tarafından mezar etrafında anlatılan pek çok menkıbe bulunmaktadır. Yunus Emre ve Tapduk Emre'yi anmaya yönelik özel bir etkinliğin ve mezar etrafında oluşturulmuş bir çevre düzenlemesinin olmadığı görülmüştür.

7. Isparta (Keçiborlu)

11-13 Temmuz 2019 tarihlerinde bölgede yapılan araştırmada Keçiborlu ilçesinin Hamam Sokağında bulunan ve kapısında Yunus Emre Türbesi tabelası asılı bir türbe tespit edilmiştir. Küçük bir yapıdan oluşan türbenin içinde bir sanduka bulunmaktadır. Yöre halkıyla yapılan görüşmelerde bu türbeyle ilgili pek bilgi alınamamıştır. Bu türbe belediye tarafından Şeyh Şikem Türbesi olarak kayda geçmiştir. Ancak türbe isminde herhangi bir değişiklik yapıldığı gözlemlenmemiştir.

Fotoğraf 8. Keçiborlu'daki Yunus Emre mezarının iç görünümü

8. Isparta (Gönen)

Yazılı kaynaklarda Isparta'nın Keçiborlu, Uluborlu ve Eğirdir ilçelerinde bir Yunus mezarı olduğu bilgisi mevcutken, yapılan araştırmada Isparta'nın Gönen ve Güneykent ilçelerinde de birer Yunus mezarı olduğu bilgisi tarafımızca ilgili belediyelerden öğrenilip yerinde teyit edilmiştir. Gönen'de Yunus Emre, Tapduk Emre, Balım Sultan ve Şeyh Saadetin aynı türbe içinde sandukaları bulunan isimlerdir. Türbe, Gönen'in Pazar Mahallesi'ndeki bir ormanlık mevkidedir. Alanda bir tribün, yemek pişirmek için küçük bir alan ve Yunus Emre'nin heykeli bulunmaktadır. Yöre halkı Bursalı İsmail Hakkı'nın Keçiborlu için söylediklerini büyük bir su birikintisi olarak yorumlamakta ve bu su birikintisinin Gönen bataklığı olduğuna böylece Yunus Emre'nin mezarı olarak Gönen'i tarif ettiğine inanmaktadır. Her yıl haziran ayının son cumartesi gününde Yunus Emre'yi Anma ve Aşure Günü etkinliklerinin yapıldığı, belediye tarafından bildirilse de 2019 Temmuz ayında bölgede yaptığımız araştırmada o yıl böyle bir etkinliğin düzenlenmediğini öğrendik.

Fotoğraf 9. Gönen'deki Yunus Emre ve Tapduk Emre mezarının dış görünümü

Fotoğraf 10. Gönen'deki Yunus Emre ve Tapduk Emre mezarının iç görünümü

9. Isparta (Güneykent)

Böcüzade ve Bursalı İsmail Hakkı'nın Yunus Emre mezarı hakkında yazdıklarını Güneykent'in eski ismi Emirler Geresini olarak yorumlayan Güneykentliler, Yunus Emre'nin mezarının burada bulunduğu inanmaktadır. İlçe mezarlığında etrafı demir parmaklıklarla çevrili, mezar taşı bulunmayan ancak birkaç eski taş kümesiyle çevrili bir mezar Yunus Emre'ye ait olarak bilinmektedir. Mezarın baş kısmına Yunus Emre'nin odun taşıdığını simgeleyen birkaç odunun sarılı olduğu bir balya konulmuştur. Mezarlığa giden yola Derviş Yolu ismi verilmiş, mezar etrafına Yunus Emre'nin sözlerinin yer aldığı tabelalar konulmuştur. Mezarlığın biraz ilerisinde ise Yunus Emre Kültür Parkı mevcuttur. Güneykent Gül Hasatı Festivali'nde toplu olarak Yunus Emre'nin mezarı ziyaret edilmektedir.

Fotoğraf 11. Güneykent'teki Yunus Emre mezarı

Yazılı kaynaklarda Isparta'nın Eğirdir, Uluborlu ve Keçiborlu ilçelerinde Yunus Emre'ye ait mezar yeri olduğu bilgisi kayıtlı olmasına rağmen yapılan araştırma sonucunda Eğirdir ve Uluborlu ilçelerinde bir zamanlar bir mezar yeri varsa bile şuan fizikî bir mezar yerinin olmadığı bilgisi edinilmiştir. Keçiborlu ilçesinde yer alan ve ilgili belediyenin Şeyh Şikem'e ait olduğunu bildirdiği mezar hakkında da yöre halkının pek bir bilgisi olmadığı tespit edilmiştir. Yazılı kaynaklarda yer almamasına rağmen bölgede yapılan alan araştırması sonucunda Gönen ve Güneykent ilçelerinde Yunus Emre'ye ait olduğuna inanılan mezar yerlerinin varlığı tespit edilmiştir.

10. Karaman (Merkez)

Karaman'da yaptığımız araştırmaya göre Karaman'ın merkez ilçesi Kirişçi Mahallesi'nde bulunan Yunus Emre Camii bitişiğinde Yunus Emre'ye, Tapduk Emre'ye ve Yunus Emre'nin oğlu ve kızına ait olduğuna inanılan 4 mezardan oluşan bir türbe mevcuttur. Türbe ve caminin bulunduğu alanda eskiden Yunus Emre'ye ait bir tekke ve zaviyenin bulunduğu belirtilmektedir. Çeşitli yıllarda yapılan yol çalışmaları nedeniyle yıkılan zaviyenin yerinde şuan sadece bir cami, türbe ve park alanı bulunmaktadır. 9-13 Mayıs 2018 tarihinde yapılan araştırmada Karaman'da Yunus Emre'nin kirişçilik yaptığının kabul edildiği ve kendisinin Kirişçi Baba olarak da tanındığı öğrenilmiştir. Türbe yanındaki cami halk tarafından Kirişçi Camii olarak da bilinmektedir. Öte yandan Kirişçi Baba olarak bilinen Yunus Emre'nin tekkesinde babadan oğula geçen şeyhliğin bulunduğu ve son şeyhin torunlarının hâlâ hayatta oldukları öğrenilmiş ve kendileriyle görüşülmüştür. Karaman'da diğer illerdeki Yunus Emre biyografisinden farklı bir bi-

yografi vardır. Buna göre Yunus Emre'nin Hacı İsmail isimli babası veya dedesi, Karaman'nın Yeşildere köyünde yaşamış, Yunus da daha sonra şeyh ve kirişçi olarak Karaman'daki dergâhta bulunmuştur. Kendisi ilim tahsili gören Arapça ve Farsça dillerine hâkim birisidir. Burada Yunus Emre'nin Tapduk Emre'yle aralarında geçen yaygın menkıbeleri anlatılmamakta ve doğruluğu da kabul edilmemektedir. Bu yönleriyle Karamanlı Yunus Emre farklı bir özellik arz etmektedir.

Fotoğraf 12. Karaman'daki Yunus Emre ve Tapduk Emre mezarının dış görünümü

Fotoğraf 13. Karaman'daki Yunus Emre ve Tapduk Emre mezarının iç görünümü

Yunus Emre'nin türbesi bir gelenek olarak hac öncesi ziyaret edilmekte ve mekânda her yıl 9-13 Mayıs tarihleri arasında Türk Dil Bayramı ve Yunus Emre Anma Etkinlikleri adı altında Yunus Emre çeşitli konuşmalarla anılmakta, etkinliğin son günü ise Yunus Emre Camii avlusunda Yunus Emre Hoşgörü Sofrası kurulmaktadır.

11. Konya (Doğanhisar)

6-10 Ağustos 2018 tarihinde yapılan alan araştırmasında Konya'nın Doğanhisar ilçesine bağlı bugünkü adı Kocaş Mahallesinde Yunus Emre ve Tapduk Emre'ye ait olduğuna inanılan mezarlar tespit edilmiştir. Aynı köy içinde yer alan iki mezar Afyon/Sandıklı'da olduğu gibi birbirlerine az bir mesafe ile konumlanmıştır. Tapduk

Emre'nin mezarı 7-8 metre uzunluğunda üzeri açık etrafı çevrili bir şekildedir. Bir iki sokak ileride bulunan Yunus Emre'nin mezarının bulunduğu yerde eski taşlı başka mezarlar da bulunmaktadır. Eski bir caminin avlusunda Yunus Emre'ye ait olduğu kabul edilen eski mezar taşlı bir mezar ile yanında Muhammed Bin Fadıl isimli bir zatın mezarı mevcuttur. Caminin kubbesi ve minaresi sonradan yapılmış olup, camii yapımında Romalılardan kalma eski taşların kullanıldığı gözlemlenmiştir. Caminin sağ köşesinde bir dilek taşı bulunmaktadır. Caminin arkasında kalan kısımda yıkık bir yapının olduğu görülmüş ve yöre halkından buranın bir değirmen olduğu öğrenilmiştir. Halk değirmen kalıntısı ve caminin varlığını Tapduk Emre'nin dergâhı olarak yorumlamaktadır. Ayrıca aynı Mahallede Tapduk Emre'nin mezarının bulunmasını da Yunus Emre'nin mezarının Konya'da olmasına delil olarak kabul etmektedirler. Eski belediye başkanı ile yapılan görüşmede birkaç defa Yunus Emre adına etkinlik düzenlendiğini ancak her yıl etkinliğin yapılamadığını öğrendik. Burada Yunus Emre'yle ilgili bilindik menkıbeler anlatılmakla birlikte henüz ritüel boyutunda gelenekler oluşmadığı gözlemlenmiştir.

Fotoğraf 14. Konya'daki Yunus Emre mezarı

12. Manisa (Kula)

Yunus Emre ile birlikte Tapduk Emre mezarının bir arada bulunduğu illerden bir diğeri de Manisa'dır. 10-15 Haziran 2018 tarihinde Manisa'daki alan araştırmasında Kula'nın Emre köyü mezarlığında Tapduk Emre'ye ait bir türbe ve türbenin ayakucunda Yunus Emre'ye ait bir mezarın halk tarafından sahiplenildiği görülmüştür. Tarihî bir yapı olan küçük türbe içinde sarıklı bir mezar taşıyla Tapduk Emre mezarı etrafı demir parmaklıklarla çevrili durumdadır. Türbeden dışarı çıkıldığında solda yine sarıklı ve balta resmi kabartmalı bir mezar taşına sahip Yunus Emre mezarı mevcuttur. Sağda ise Tapduk Emre'nin ailesinden ve türbeye türbedarlık yapmış aileden kimselerin mezarları bulunmaktadır. Bu hâliyle türbe köy mezarlığından bir duvar ile ayrılmış kendine ait bir mekân oluşturulmaya çalışılmıştır.

Geleneksel olarak her yıl Kadir Gecesi türbe alanında iftar yapıldığı, iftardan sonra tüm gece ibadet etmek isteyenlerin türbe mekânını doldurduğu yetkililerden öğrenilmiştir. Alan çalışması da bilinçli olarak 2018 yılının Kadir Gecesi'ne denk getirilmiş; fakat

mekânda devam eden yenileme çalışması nedeniyle etkinlikler o yıl Kula merkezinde gerçekleştirilmiştir. Ancak Kadir Gecesi'nin olduğu gün türbeye il dışından pek çok ziyaretçi geldiği gerek Kula gerekse yöre halkının burayı sahiplendiği gözlemlenmiştir. Türbede yapılan bir başka geleneksel uygulama ise Emre köyü halkının Arife Günü köydeki tarihî Carullah Bin Süleyman Camii'nde kılınan ikinci namazından sonra toplu olarak mezarlığa gitmesi ve burada okunan dualarla önce Tapduk Emre ve Yunus Emre mezarlarını ziyaret ettikten sonra herkesin kendi aile mezarlarını ziyaret etmesidir. Ayrıca askere gidecek gençler Yunus mezarını ziyaret edip mezarından bir avuç toprağı yanlarında kendilerini korumak amacıyla götürürler, sağ salim döndüklerinde kurban kesip aldıkları toprağı geri mezara bırakırlar. Bunun yanında çocuğı olmayan çiftler türbeye adanmaya gelmekte ve köyden bilge bir kadın eşliğinde yapılan bazı uygulamalar sonucu çocuğı olanlar türbede adak kesip dağıtmaktadırlar. Oğılu olan Yunus Emre, kızı olan Tapduk Emre'nin karısının adı Fatma'yı çocuklarına isim olarak vermektedirler. Bunların dışında türbe etrafında yapılan pek çok ritüel bulunmaktadır.

Fotoğraf 15. Manisa'daki Tapduk Emre ve Yunus Emre mezarlarının dış görünümü

Fotoğraf 16. Manisa'daki Yunus Emre mezarı

Köy halkı Yunus Emre'nin köyde şu an var olmayan Tapduk Emre dergâhına köy yakınlarındaki Yılançık isimli bir dağdan odun kesip geldiğine, bu yüzden mezarında balta simgesinin bulunduğu ve *Vilayetname*'de anlatılan menkıbeye uygun şekilde Yunus Emre'nin hocasının eşliğinde yattığına inanmaktadır. Kula Belediyesi'nin de türbeye sahip çıktığı, mekânı daha kullanışlı hâle getirmeye ve etkinlikler için güzelleş-

tirmeye çalıştığı görülmüştür. Ayrıca belediye, köy halkından nesiller boyu bu türbeye türbedarlık yapmış aileden gelen bir kişiyi türbe görevlisi olarak tayin etmiştir. Görevli, ziyaretçilere Tapduk Emre ve Yunus Emre'yi anlatmakta, türbe hakkında bilgi vermektedir.

13. Ordu (Ünye)

Yunus Emre'ye ait olduğu belirtilen mezarlar genelde İç Batı Anadolu ve İç Anadolu bölgesindeki illerde yaygınlık göstermektedir. Bunlara ilave olarak Karadeniz bölgesinde Ordu ilinde Yunus Emre'ye ait bir mezar yeri bulunmaktadır. 25-29 Ağustos 2018'de alanda yapılan çalışmada söz konusu türbenin, Ordu'nun Ünye ilçesi Saca Mahallesi'ne ait bir mezarlıkta olduğu görülmüştür.

Fotoğraf 17. Ordu'daki Yunus Emre Türbesi'nin iç görünümü

Mahalleye hâkim bir tepede yer alan mezarlıkta adına Tasavvuf Yolu ismi verilen bir yoldan türbeye ulaşılmaktadır. Yol boyu Yunus Emre'nin şiirlerinin yazılı olduğu tabela ve banklar mevcuttur. Yolun sonunda kubbeli ve etrafı kapalı bir yapı içinde Yunus Emre'nin mezarı vardır. Türbe içinde Yunus Emre'ye ait olduğuna inanılan bir sanduka demir parmaklıklarla çevrilidir. Parmaklıkların dışındaki alanı ise ziyaretçiler dua ve ibadet etmek için kullanmaktadırlar. Mezarlığa girişte bir cami ve ziyaretçilerin dinlenmesi için kamelyalar mevcuttur. Bir restoran ve çay ocağının da bulunduğu alan Yunus Emre Türbesi ve Külliyesi olarak adlandırılmaktadır. Bu alan içinde hoparlörden Yunus Emre'nin ilahi ezgileri dinletilmektedir. Burada Yunus Emre, Ünye halkı tarafından “Şeyh Yunus” veya “Şehnuz” olarak adlandırılmaktadır. Hatta türbenin bulunduğu tepe Şehnuz Tepesi olarak da bilinmektedir. Ordu'da mayıs ayında düzenlenen sempozyumlarla Yunus Emre anılmaktadır. Türbe etrafında yapılan özel bir etkinlik hakkında bilgimiz bulunmamasına karşın Ünye halkının mevlit okutmak ve yemek dağıtmak için Yunus Emre Külliyesindeki camiyi tercih ettikleri gözlemlenmiştir.

Türkiye'nin pek çok ilinde hatta bazı illerin birden fazla yerinde bağlam tarafından Yunus Emre'nin mezarı olarak kabul edilen mekânlar mevcuttur. Yazılı kaynaklara kaydedilen Yunus Emre mezarlarını alfabetik sırayla zikretmek gerekirse: Afyon (Sarıdökü ve İhsaniye ilçeleri), Aksaray (Tapduk köyü ve Ziyarettepe), Balıkesir, Bolu, Bursa, Eskişehir, Erzurum, Isparta (Keçiözümlü, Uluborlu ve Eğirdir ilçeleri), İzmir, Karaman, Konya, Manisa, Ordu ve Sivas'tır (Erdoğan Aksu, 2021: 29-30). Literatüre 18 Yunus Emre mezarı kaydedilmiştir. Bunlardan Balıkesir, Bolu, Isparta'nın Eğirdir ve

Uluborlu ilçeleri, İzmir ve Sivas'ta bir mezar bulunmadığını ilgili belediyelerle yapılan telefon görüşmeleri sonucu öğrenmiş bulunmaktayız. Söz konusu yerlerle ilgili detaylı incelemeler yapılmadan herhangi bir kaynaktaki yanlış bilginin diğer kaynaklarda da kullanıldığı, böylece gerçekte var olmayan bir yerle ilgili birden fazla kaynaktan bilgi bulunduğu görülmektedir. 2017-2019 yılları arasında Yunus Emre'ye ait olduğuna inanılan Afyon (Sandıklı ve İhsaniye ilçeleri), Aksaray (Tapduk köyü ve Ziyarettepe), Bursa, Eskişehir, Erzurum, Isparta (Keçiborlu, Gönen ve Güneykent), Karaman, Konya, Manisa ve Ordu illerinde olmak üzere toplam 14 yerde alan çalışması yapılmıştır. Ayrıca alan araştırması neticesinde, Yunus Emre mezarları arasında literatüre geçmesine rağmen Afyon'un İhsaniye ilçesinde Yunus Emre'ye ait bir mezar olmadığı tespit edilmiştir. Öte yandan daha önce herhangi bir kaynaktan yer almamasına rağmen Isparta'nın Gönen ve Güneykent ilçelerinde Yunus Emre'ye atfedilen iki mezar yeri yapılan alan çalışması sonucu tespit edilmiş ve kayda geçirilmiştir.

Yunus Emre'nin mezarının bulunduğu iddia edilen pek çok yerde Tapduk Emre'nin mezarına da rastlanılmıştır. Hatta Yunus Emre'nin gerçek mezarı iddiaları için en önemli kanıtlardan biri Tapduk Emre'nin mezarının varlığı olmuştur. Afyon (Sandıklı), Aksaray (Tapduk köyü), Bursa, Erzurum, Isparta (Gönen), Karaman, Konya ve Manisa Yunus Emre ile birlikte Tapduk Emre'nin mezarının da bulunduğu inanılan yerlerdir. Böylece Yunus Emre mezarının bulunduğu 13 yerden 8'inde Tapduk Emre'nin de mezarı olduğu bilgisi Tapduk Emre literatüründe yerini almıştır.

Mekânı sözle iletişim boyutu açısından değerlendiren İlhan (2018: 112), mekânın sözlü iletişimi mümkün kılan yönüne dikkati çekmiştir. Buna göre iletişimin sözle olması mekânların önemini arttırmış hatta mekânların kutsal olmalarına zemin hazırlamıştır. Yunus Emre'nin tarihsel bir kişilikten çok bir anlatı kahramanı olması Yunus Emre etrafında oluşan belleği sözlü kültüre dayandırmıştır. Sözel belleğin korunması hatırlama ve tekrarlamaya bağlıdır. Bu nedenle Yunus Emre belleğini korumak isteyen halk, Yunus Emre mekânlarına sahip çıkmaktadır. Bu sahipleniş çoğu zaman hemşehricilik iddiaları şeklinde gerçekleşmektedir. Yunus Emre'ye ait bir mekâna sahip olmak Yunus Emre'ye ait belleğin de sahibi olmak anlamını taşımaktadır.

Ali Duymaz'a göre Yunus'a isnat edilen kabirler için iki boyutta bir bellek aktarımından söz edilebilir. Bunlardan biri "sözel aktarım" olarak menkıbeler; diğeri ise bu menkıbelerle yakın ilişkisi bulunan somut mekân yani, medfen isnat etmedir. Sözel bir kültürün somutlaşmasının sadece yazıyla gerçekleşmediği bir mezarın da bir efsaneyi, anlatıyı hatırlatıcı rol oynayabildiğini belirtmektedir (2019: 15). Elbette Yunus Emre kültürel belleğine Türkiye'nin farklı yerlerinde bulunan mezarları ve burada oluşan yeni anlatıları eklemek gerekir. Yunus Emre anlatılarının yerleşmesi ve her mekânın kendine özgü yeni anlatısını üretmesi halk belleğinin Yunus Emre'ye ait bu belleği hafızasına kaydetme ve saklama eylemi olarak okunmalıdır. Yani Yunus Emre'yi ve ona ait her şeyi benimseyip sahiplenen halk, aslında anlatılar vasıtasıyla kendi kültürel belleğini oluşturmakta, korumakta ve aktarmaktadır. Anlatının yaşadığı bu yerleşme hadisesi halk belleği tarafından yapılmaktadır. Manisa'daki Yunus Emre ve Tapduk Emre mezarlarının konumlanışlarını "Bizim Yunus" menkıbesine dayandırdığı bildirisinde Duymaz (2019: 16), Yunus'un şeyhinin eşliğinde yatmasının "mimetik (taklidî) bellek"te bir davranış biçimini kodladığını ifade etmektedir. Bu konumlanış, haddini tayin etme ve bilme, büyüklere saygı gibi toplumsal ve ahlâkî değerlerin kültürel bellekte yerini alıp nesilden nesile aktarılmasını sağlamada önemli bir rol üstlenir. Böylece birbirinden farklı mekânlarda oluşan yeni anlatılar ve bu anlatılara bağlı olarak inşa edilen mekânlar Yunus Emre geleneğinin kültürel bellek yoluyla devamını mümkün kılmakta-

dır. Aynı zamanda her anlatılıştta kültürel belleği sürekli yeniden inşa ederek kuşaktan kuşağa aktarımını da sağlamaktadır.

Yunus Emre mezarlarındaki bellek aktarımının üçüncü boyutunu da ritüeller oluşturmaktadır. Assmann'a göre kültürel belleğin gelecek kuşaklar için canlı tutulması hatırlama ile mümkündür. Hatırlama sayesinde kültürel belleğin devamı sağlanabilir ve kuşaktan kuşağa aktarımı yapılabilir. Kültürün aktarımında hatırlama eylemi “tekrarlama, yorumlama ve canlandırma” pratikleriyle çalışmaktadır (2015: 98). Bu pratikler de kültürel belleğin ritüel boyutunda gözlemlenebilir. “Ritüeller, grubun kimliğini koruyucu bilginin sürekliliğini garanti ettiği sürece, kültürün yeni kuşaklara aktarılması süreci, tekrarlama biçiminde yaşanır. Ritüelin yapısı, belli bir düzenin mümkün olduğu kadar değişmeden yeniden üretimini gerektirir.” (Assmann, 2015: 99). “Toplumlar Nasıl Anımsar?” diye sorduğu kitabında Connerton, buna “törenler” diye cevap verir. Onun savına göre “geçmişin imgeleri ve geçmişin anımsanan bilgileri (törenselleşebilecek) uygulamalarla (performans) taşınıp sürdürülmektedir.” (2014: 12). Kültürel bellek aktarımının anlatı ve mekândan sonraki şekli Assmann ve Connerton'a göre ritüel yoluyla gerçekleşmektedir. Ritüel, “tekrarlama” ve “canlandırma” özellikleriyle hafızayı canlı tutarak belleğin yaşatılmasını sağlar. Belirli zaman aralıklarıyla sürekli tekrara bağlı olan uygulamalar belleğin sürekli hatırlanmasına yardımcı olarak devamını mümkün kılar. Yunus Emre'ye ait mekânlarda da bellek aktarımının boyutlarından biri törenselleşmiş uygulamalardır. Daha çok anma günü etkinlikleri olarak gerçekleşen bu törenler, her yıl tekrarlanarak Yunus Emre belleğini yaşatma konusunda önemli bir misyona sahiptirler. Yunus Emre'nin mezarının bulunduğu şu illerde her yıl düzenli bir şekilde anma günü etkinlikleri düzenlenmektedir: Eskişehir, Manisa, Karaman, Aksaray (Ziyarettepe) ve Ordu. Diğer illerde ise bu etkinlikler düzenli bir şekilde yapılmamaktadır. Connerton, toplumsal belleğin ancak uygulamalı olan anma günü etkinliklerinde bulunabileceğini bunun da alışkanlık edinme kavramı düşünülmeden olmayacağını belirtmektedir (2014: 13). Uygulamanın yılın belli dönemlerinde hatta yılın hep aynı dönemlerinde olması elbette yöre halkı için bir alışkanlık haline gelmiş olmalıdır. Eskişehirli için 3-6 Mayıs, Manisalı için her yılın Kadir Gecesi, Karamanlı için 9-13 Mayıs, Aksaraylı için Eylül ayı, Ordulular içinse Mayıs ayı belleklerinde Yunus Emre anma günü olarak kodlanmış ve bu tarihler yılların getirdiği bir alışkanlık olarak sürdürülmüştür. Yunus Emre belleğini düzenli bir şekilde yaptıkları törenselleşmiş anma günü etkinlikleriyle tekrarlayan mekânlarda Yunus Emre'yi sahiplenme ve hemşehrilik iddialarının daha kuvvetli bir şekilde sürdürüldüğü görülmüştür. Çünkü belli bir mekân ve zaman diliminde gerçekleşen ritüel, zaman ve mekân birtelliği ile halk belleğine Yunus Emre'yi hatırlatıp bu geleneğin sürdürülmesini mümkün kılar. Böylece ritüel sayesinde hem halk belleği tekrar canlanır hem de kimlik ve aidiyet duyguları bir kez daha vurgulanır. Anma günü etkinliklerini belediye bütçesinin uygun gördüğü zamanlarda ve düzensiz tekdüze bir biçimde gerçekleştiren mekânlarda Yunus Emre belleğinin özellikle genç kuşaklarda zayıf olduğu gözlemlenmiştir.

“Bir hatırlama pratiği” (Murtezaoğlu, 2012: 347) olan bu türden etkinlikler Yunus Emre belleğini gelecek kuşaklara aktarma görevi üstlenmektedirler. Anma günlerinde Yunus Emre'yle ilgili protokol konuşmalarının yapılması, dünya görüşü ve felsefesinin yansıdığı ilahilerin seslendirilmesi, Yunus Emre menkıbelerinin anlatılması, okunan Kuran ve mevlidin Yunus Emre'nin ruhuna bağışlanması, mezarı başında bir araya gelen topluluğun dua etmesi ve Yunus Emre adına yemek verilmesi gibi pek çok uygulamayla Yunus Emre'ye ait kültürel bellek hatırlanırken aynı zamanda genç kuşaklara aktarılır.

Beverly J. Stoltje'ye göre festival, "grup mirasının ifade edilmesi aracılığıyla grup kimliğinin dışavurumudur." (2009: 334). Yunus Emre anma günlerinde yapılan etkinlikler de Yunus Emre'nin mezarıyla birlikte belleğine de sahip çıkan halkın "Bizim Yunus"unu ifade yoluyla kendi kimliğini dışa vurmasıdır. Kimliği ifade yoluyla dışavuruluşun takvimsel bir döngüde gerçekleşmesi de ister istemez kültür aktarımını beraberinde getirmektedir.

Yunus Emre mezarları çoğu zaman türbe olarak anılan birer kutsal mekândırlar. Bu yönleriyle anma günleri dışında da insanların ziyaret amacıyla gittikleri yerlerdir. Türbe ziyaretlerinin bir parçası olan dilek dileme ve kurban kesme gibi pratiklerin "her biri bir hatırlama, yeniden canlandırma ve pekiştirme eylemidir."(Kayhan Kılıç 2017: 188-189). Yunus Emre'ye ait mezar yerlerinde bu türden ziyaretlerin yapıldığı görülmektedir. Dilek dileme, kurban kesme, yemek dağıtma, çocuk isteme gibi ritüellerin yapıldığı ya da yapılabildiği mezar yerlerinde Yunus Emre belleğinin daha kuvvetli bir şekilde yaşatıldığı söylenebilir. Örneğin Manisa'da bulunan Tapduk Emre ve Yunus Emre türbesine çocuğu olmayanlar bağlanmakta, çocukları olduktan sonra türbeye gelerek kurban kesip dağıtmaktadırlar. Askere gidecek olan gençler Yunus Emre'nin mezarından aldıkları toprakla askere giderlerse sağ salım geri döneceklerine inanmakta, geldikten sonra toprağı mezara geri bırakmaktadırlar. Yürüyemeyen çocukların ayak bağları türbe avlusunda kesilmektedir. Bunlar gibi pek çok uygulamanın yapıldığı bu türbede Yunus Emre belleği tekrarlanarak pekiştirilmektedir. Bu şekilde ritüeller grubun kimliğini koruyan bilginin sürekliliğini garanti etmekte ve tekrarlanma sayesinde kültürün gelecek kuşaklara aktarılması sağlanmaktadır (Assmann, 2015: 99). Bu türden ritüel uygulamaların çoğunun resmî kurumlar tarafından yasaklanmış olduğunu da belirtelim. Önceleri canlı bir şekilde varlığından bahsedilen ritüellerin artık yasaklandığı için yapılamadığı böylece unutulduğu yapılan alan çalışmasında tespit edilmiştir. Ritüellerin yasaklarla engellendiği ve unutturulduğu mekânların Yunus Emre kültürel belleğinin canlılığını yitirdiği ve gelecek kuşaklara aktarımının yapılamadığı yerler olduğu da belirtilmelidir.

Sonuç olarak 2017-2019 yılları arasında yapılan araştırma ve incelemelerin sonucunu içeren bu bilgilerin gelecekte değişmeden aynı kalması elbette beklenemez. Halkın belleğine başvurularak oluşturulan verilere dayanan ve bugün için güncel olan bilgiler ilerleyen zamanda sözlü kültürün doğası gereği güncelliğini kaybedebilir veya değişebilir. Halk hafızası gelecekte yeni Yunus Emre mezarları üretebileceği gibi bugün var dediğimiz mekânları da unutabilir. Belleğin mayalanmasına uygun koşulların sağlandığı bir mekânın varolması hem belleğin oluşmasını hem de kuşaktan kuşağa aktararak yaşatılmasını garanti eder. Yunus Emre mezarları da birer hafıza mekânı olarak Yunus Emre belleğinin anlatı ve ritüel yoluyla yaşatıldığı yerlerdir. Yunus Emre'ye ait belleğin aktarılabilirdiği dolayısıyla yaşatılabildiği ve halk belleğinde "Bizim Yunus" geleneğinin oluşturulabilirdiği her mekân, Yunus Emre'yi çağlar ötesine taşımaktadır.

NOTLAR

1. Köprülü, M. F. (1913a). "Yunus Emre", Türk Yurdu, C. IV, nr. 43, 27 Haziran 1329 (10 Temmuz 1913) ve Köprülü, M. F. (1913b). "Yunus Emre-Âsârı", Türk Yurdu, C. V, nr.51, 13 Teşrinievvel 1329 (30 Ekim 1913).
2. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan Aksu, Hilal (2021). Çok Mekânlılık Bağlamında Yunus Emre Mezarları. AHBV Üniversitesi Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.
3. Ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuz, M. Ö. (2007). "Folklor ve Kültürel Mekân", Milli Folklor, Yıl:19, Sayı:76, 30-32

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bachelard, G. (2013). *Mekânın Poetikası*. Çev. A. Tümertekin, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Connerton, P. (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar?* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Duymaz, A. (2019). “Eşik Kültü ve Tapduk’un Eşiğindeki Yunus Emre”, *AKAD (10-11)*, Aralık, 1-19.
- Erdoğan Aksu, Hilal (2021). *Çok Mekânlılık Bağlamında Yunus Emre Mezarları*. AHBV Üniversitesi Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.
- İlhan, M. E. (2018). *Kültürel Bellek Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Hatırlama*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif Hafıza*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Karakuş, A. O. (2011). *Sandıklı Türbeleri ve Türbelerle İlgili Halk İnançları 1*. Afyon: Sandıklı Belediyesi Kültür Hizmeti.
- Kayhan Kılıç, S. (2017). “Bellek Aktarımı ve Kültürel Süreklilik”, *Bir Varmış Bir Yokmuş Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Küy Yayınları, 187-191.
- Murtezaoğlu, S. (2012). “Kültürel Belleğin Ritüel Yoluyla Kuruluşu”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2012-2, Temmuz-Aralık, Balkan Özel Sayısı II, 344-350.
- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekânları*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Oğuz, M. Ö. (2007). “Folklor ve Kültürel Mekân”, *Millî Folklor*, Yıl:19, Sayı:76, 30-32.
- Özalp, S. (2017). “Hatırlamanın Yapıtışı Mekânın Bellek İle İlişkisi Üzerine”, *Bir Varmış Bir Yokmuş Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Küy Yayınları, 13-25.
- Raglan, L. (2014). “Tarih ve Mit”, *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar II* (yay. hazl. M. Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır Teke.) 3. Baskı, Ankara: Geleneksel Yayınları, 181-189.
- Stoltje, B. J. (2009). “Festival”, *Halk Biliminde Kuram ve Yaklaşımlar 3*, (Çev. Petek Ersoy), Ankara: Geleneksel Yayınları, 334-340.
- Tanpınar, A. H. (2000). “Yunus Emre”, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, hzl. Zeynep Kerman, İstanbul: Dergâh Yayınları, 135-138.